

ma Bizantu povjerena je slavenskim plemenima »Severani« i »Sedam rodova« koji su time postali podanici Asparuhove države. Bizant je stvarno priznao bugarsku državu mirovnim ugovorom iz 680. ili 681. kojim se obavezao da će novoj državi plaćati godišnji porez. Pravno je bugarska država priz-

nata tek 716. godine. Do danas nisu razjašnjena mnoga pitanja iz prvog perioda razvoja bugarske države. Sporno je i pitanje lokalizacije prvotnog prebivališta Asparuhove horde i utvrde Onglos koja se nalazila na granici tog teritorija.

Milan Mihaljević

DIE WELT DER SLAVEN

JAHRGANG V (1960)

JOSIP VRANA, *Über das vergleichende Sprach- und Textstudium altkirchenslavischer Evangelien* (418–428). Autor smatra da pitanje postojanja tipova staroslavenskih evanđelja dosada nije točno postavljeno i da je potrebno tražiti najstariju verziju drugim metodama nego dosad. Naglašava da uz aprakos evanđelje i tetraevanđelje ima još i drugih tipova. Evanđelistar može imati duži tip kao što je npr. *Mstislavovo*, *Vukanovo* i *Miroslavljevo evanđelje*. Tetraevanđelja se mogu podijeliti po tome imaju li podjelu na čitanja ili je nemaju. *Marijinsko* i *Zografsko ev.* imaju npr. na početku čitanja oznaku *začęlo*, a na kraju *коньсь*. Cilj je članka, kako ističe Vrana, da potakne rekonstruiranje stsl. praevanđelja, a potom da se istraže genetski odnosi među raznim tipovima evanđelja. Autor je već u članku *O tipovima, redakcijama i međusobnom odnosu staroslavjanskih evanđelja* (Slavia 1957, 321–336) iznio svoje poglede na taj problem.

JAHRGANG VII (1962)

RICARDO PICCHIO, *Die historisch-philologische Bedeutung der kirchenslavischen Tradition* (1–27). Autor razmatra problem pojma »slavenski srednji vijek« u slavistici, jer se on istražuje raznim metodama – metodom lingvistike, književne kritike i kulturno-političke povijesti. Pojam »slavenska ideja« i »slavenska filologija« izraz su zrele nacionalne samosvijesti 18. st. i slavistika se više od drugih filologija može smatrati »djete-rom romantizma«. U početku se slavenska lingvistika više koncentrirala na rekonstrukciju prapovijesnih i protopovijesnih činjenica, a manje na dokumentaciju povijesti jezika i još manje na povijest književnih jezika; sve se to dogodilo pod utjecajem indogermanistike. Što se tiče pojma »crkvenoslavenski«, ima pretpostavaka da je postojala crkvenoslavenska zajednica koja se služila jednim jedinim književnim jezikom. Time kontrastira činjenicu što tekstove od 11. do 17. st., koji se zovu crkvenoslavenskima, ubraja u

srpsku, rusku itd. književnost. Autor smatra da pojam »crkvenoslavenska tradicija« zajedno s pojmom »slavensko pravoslavlje« dobro obilježava kulturno-političko jedinstvo, koje zove »slavia orthodoxia«. To obuhvaća sve pravoslavne Slavene (Srbe, Bugare, Makedonce, Ruse), pa više nije potreban termin »južnoslavenski utjecaj«.

JOSIP VRANA, *Das westliche Verbreitungsgebiet der serbokroatischen Kyrillica im 12. und 13. Jahrhundert* (175–184). Tema je ove radnje: koliko je rasprostranjenost ćirilice na području Zapada rezultat ćirilometodske tradicije, a koliki je utjecaj latinske kulture. Osim u Srbiji ćirilica je živjela i u Bosni, i u Dubrovniku, i u Splitu. U nekim je područjima ćirilica nadomjestila glagoljicu, prije svega u dalmatinskom primorju (zapadna ćirilica). Zapadna je ćirilica razvila poseban tip ustava i poluustava. Po autorovu mišljenju to se manje može svoditi na latinski utjecaj, a više na malu tradiciju ćirilice na Zapadu. Područje rasprostranjenosti ćirilice na Zapadu nije imalo mnogo posebnih jezičnih crta, jer se u to doba dijalekti hrvatskog ili srpskog jezika nisu još razlikovali bitno. Ali za područje zapadne ćirilice mogu se odrediti posebne socijalne, kulturne i političke prilike i zbog toga paleografske, grafičke i neke jezične crte.

FRANC GRIVEC, *Zur Cyrillomethodianischen Frage* (337–341). Autor odgovara na recenzije svoje knjige *Konstantin und Method* (Wiesbaden, Harrasowitz, 1960), u prvom redu na recenziju A.W. Zieglera (*Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, 9, 1/1961/, 127–129). U središtu su diskusije njegove teze na ova pitanja: gdje su uhapsili Metodija (Grivec drži

u Moravskoj), Konstantinov i Metodijev odnos prema svađi s Focijem i Ignacijem (Grivec drži da su bili neutralni). Grivec slijedi argumentaciju Tkadlčika prema kojoj crkvenoslavenski tekst *Napisanie o pravěj věrě* nije iskonski.

HORACE G. LUNT, *Old Church Slavonic Syllabic Liquids?* (350–358). Autor razmatra poznati problem stsl. fonologije: u staroslavenskom postoje grupe *jer/jor + r/l* i *r/l + jor*; poluglas se međutim uvijek piše poslije *r/l*. Pitanje je kako se razvijao prasl. ^{*}*trbt*; »normalan« je razvoj *trbt*. Teškoća je u tome što se ta grupa ne razvija onako kako se očekuje. Npr. slog pred *trbt*-grupom uvijek je slab, kao da *jer* u toj grupi ne postoji: *sъmrъtъ* nikada ne daje ^{*}*somrt*, već *sъm-* ili *sm-*. Lunt zatim razmatra Trubeckojeve teze prema kojemu je taj problem vezan sa *šva*-fonemom. On silabički likvid dijeli u grupu likvid + *šva* i daje paralele iz engleskog jezika. Konstantin, koji je stvorio slavensko pismo, nije obilježio prozodijske razlike, tako da se među *mъka* (múka) i *mъka* (muká) ne vidi razlika. Isto tako po Trubeckojevu mišljenju nije bilježio razliku među *ъr* i *ръ* u *prъstъ* i *krъstъ*. Autor smatra da je ^{*}*trbt* postalo palatalno silabičko *ʒ*, što je automatski bilo interpretirano kao *r + jer*. Potom su se gubili stari *jerovi*, a kada su se vokalizirali postali su novo *šva* na osnovi starog *q*: to se može vidjeti u bugarskom i makedonskom jeziku, u kojima dolazi mak. *magla*, bug. *mъgla* < *mъgla* i mak. *maka*, bug. *mъka* < *mъka*. Posljedica je te pojave da se u *Zo*, *As* i *Mar* nekoliko puta piše *tret/trot* za tu grupu; i *Makedonski list* piše *jer* prije likvida: *въrhъ*, *gъrdъ*. U jednoj crkvi u Preslavu (v. С. Станчев, В. Иванова, *Надписът на Чъргоубиля Мостич*, София 1955,

125–127) u nekim se natpisima piše *mylci*. Iz navedenoga slijedi, kako zaključuje autor, da se iskonska ortografija solunske Braće ne slaže s onom u kanonskim stsl. tekstovima. Nasuprot Trubeckoj, Lunt misli da se može pretpostaviti da su Konstantin i Metodije razlikovali *br* i *rb*.

JAHRGANG VIII (1963)

DORĐE RADOJIČIĆ, *Zum Standort und den Ausgaben der ersten serbischen Druckerei (Ende des 15. Jahrhunderts)* (59–63). Krajem 15. st. Zeta je osnovala ćirilsku tiskaru, koja je radila od 1493. do 1496. godine. Gdje je bilo mjesto te tiskare točno se ne zna. Živa usmena tradicija priča da je bila u Obodu, gdje su nađena lijevana slova (?). Autor drži da je tamo tiskan *Oktoih petoglasnik* 1494. godine; u drugom dijelu *Oktoiha* naslikana je crkva, pa se misli da se kraj nje vjerojatno nalazila tiskara. Danas je crkva razrušena, ostao je samo fundament. U *Psaltiru* tiskanom 1494. navedeno je Cetinje kao mjesto tiskanja. Autor drži da je tiskara do 1496. zapravo bila u Cetinju i da je potom premještena u Obod, jer je njezin osnivač Crnojević pobjegao iz Cetinja. U Obodu je tiskano i *Četveroevandelje* poznato samo po prijepisu iz 1548. godine.

JAHRGANG X (1965)

DORA IVANOVA-MIRČEVA, *Ein altertümliches Homiliar in mittelbulgarischer Abschrift vom Jahre 1359 (Der German-Kodex)* (425–438). *Germanov zbornik* iz 14. st., ff. 296, sadrži životopis sv. Paraskeve, propovijedi i apokrifne priče. Vrlo je važan za istraživanje razvoja bugarskog jezika i

daje bogat materijal za jezične i sadržajne usporedbe s drugim stsl. tekstovima. Autorica je tekst usporedila s *Kločevim glagoljašem*, *Suprasalskim zbornikom*, *Mihanovićevim homilijarom* i Jagićevim izdanjem *Zlatousta*. Po autoričinu mišljenju original je pisan u 12. do 13. st. *Germanov zbornik* ne slaže se ni s jednim poznatim kodeksom; razlike su u izboru i broju blagdana. Neke se propovijedi podudaraju s navedenim kodeksima. Svi tekstovi u njemu nisu prevedeni izravno s grčkoga, jer ima traktata J. Egzarha i Klimenta Ohridskog. Autorica ističe kao važnu činjenicu da su traktati J. Egzarha pisani stsl. jezikom bugarske redakcije, dok ostali tekstovi pripadaju srpskoj i ruskoj redakciji. *Germanov zbornik* sadrži i dosad nepoznati prijevod J. Egzarha. Autorica zaključuje da je zbornik djelo Germana Vodena iz Prespe i pripada ranim svjedočanstvima bugarske pismenosti.

JAHRGANG XI (1966)

VJEKOSLAV ŠTEFANIĆ, *Die glagolitische Kursivschrift* (86–100). Autor daje glavne crte razvoja glagoljskog kurzivnog pisma. To je područje dosad malo obrađivano. Najprije daje pregled razvoja glagoljice uopće: najstariji se tip vidi u *Kijevskim listićima*, koji imaju dvolinijsku shemu gdje je gornja linija važnija. Preko pisma u *Marijin-skom*, *Assemanijevu* i *Zografskom ev.* razvija se hrvatski uglati tip glagoljice, koji je poznat iz brojnih glagoljskih liturgijskih knjiga. Od treće četvrtine 14. st. javljaju se tekstovi poslovnog sadržaja i drugi dokumenti u kojima se otvaraju krugovi, četverokuti i trokuti slova, prelaze granicu srednje

zone, mijenjaju se proporcije srednjeg, donjég i gornjeg prostora koji zauzimaju slova. Primjer najstarijeg tipa kurziva jest isprava iz Počitelja 1393. g. U 15. st. slika je glagoljice već dosta šarena. Postoji ustav i poluustav crkvenih knjiga, poluustav u književnim tekstovima i poslovni kurziv. U drugoj polovini 15. st. javlja se kaligrafski kurziv, prije svega u Istri i zap. Hrvatskoj; primjeri su: *Petrisov zbornik* (1468) i u 16. st. *Tkonski zb.*, *Discipul* (1541) i *Vrbnički statut* (1526). U glagoljici 16. st. teško je odrediti škole, ali se ipak može reći da postoji knjiški kurziv i kancelarijski kurziv. Poslije Levakovićevih tiskanih knjiga, koji je uveo ortografsku reformu po uzoru na ruske knjige, pod utjecajem njegovih knjiga rukopisi počinju imitirati rusku ortografiju (razlikuju npr. izvorno *ě* i prejutirano *a* pomoću dijakritičkih znakova: *tělo*: *ěviti se*). Jednako se tako u ortografiji javlja utjecaj talijanskog jezika, pa se piše jotirano *l* i *r* sa *gl*, *gn*. Poseban je sustav glagoljskog pisma od 17. do 19. st. sjevernodalmatinski tip koji se odlikuje konzervativnim utiskom: slova nisu povezana i ligature su rijetke. Primjeri su toga pisma *Fatevićev zbornik* (1617), *Oštrićeva zbirka propovijedi* (oko 1680) i dr. Posljednja je faza hrvatske glagoljice moderni kurziv 19. st. pisan metalnim perom i nalik na latinski kurziv. Od sredine 19. st. glagoljica je gotovo potpuno potisnuta latinicom.

JAHRGANG XII (1967)

FRANZ ZAGIBA, *Das Slavische als Missionssprache. Die sog. »lingua quarta« Praxis der bayrischen Mission* (1—18). Ishodište kristijanizacije Slavena

bili su Salzburg i Bizant; kako je poznato, Slaveni su se pokrtili prije misije solunske Braće. Nije, međutim, poznato koje su pismo upotrebljavali misionari, jer nisu poznati spomenici iz pretćirilске ere. Monah Hrabar kaže da su pisali »rimskim i grčkim« slovi-ma. Za to su jedan dokaz, možda, poznati *Frizinški spomenici* koji sadrže kratke molitve za ispovijed pisane slavenskim jezikom, ali latinskim pismom. Drugi je dokaz slavenska toponimika zabilježena također latinskim pismom u *Conversio Bagoariorum et Carantanorum*. Autor zatim razmatra irsku misiju na evropskom kopnu. Irski misionari došli su u Bavarsku i Salzburg i tako su utjecali na misiju kod Slavena. Ti su irski svećenici poznati po svojoj mnemotehničkoj metodi, što znači da su usmeno predavali liturgijske tekstove, osnovne molitve itd. To ujedno i objašnjava zašto se nisu sačuvali spomenici iz pretćirilometodske ere. Nije riješeno ni pitanje gdje su ti misionari prevodili svoje tekstove: već u Salzburgu, u mjestu misije, ili istom u Maria Saalu? Svakako, solunska su Braća preuzela tu tradiciju i prilagodila je u svoje svrhe; odatle regionalizmi u nekim stsl. tekstovima (slovenizmi, moravizmi u *Kijevskim listovima* itd.).

JAHRGANG XIII (1968)

IVAN GĂĻĂBOV, *Schrift- und Lautsysteme des Altbulgarischen* (376—404). Autor razmatra koliko stsl. azbuke izražavaju fonološki inventar stsl. jezika. Prvi Hrabar (*O pismeněhъ*) govori o odnosu staroslavenske azbuke i grčkog alfabeta »... ova ubo po činu grъčьskьhъ pismenъ ova že po slověnъstěi rěči...«. Po mišljenju autora

iz toga slijedi da glagoljski znakovi, koji imaju grčki ekvivalent, imaju redosljed grčkog alfabeta. Jedan dio slavenskih fonema bez grčkog ekvivalenta postavljen je poslije svršetka grčkog alfabeta: drugi dio znakova stoji u nizu alfabeta, i to tako da su znakovi postavljeni na mjestu slova kojima su sa stajališta fonetike naj-sličniji. Zbog toga su /dz/ i /z/ postavljeni pred /z/, a on /z/ ima točno mjesto u alfabetu kao grčki ekvivalent ζ / u grčkom alfabetu, jer su /dz/ i /ž/ po fonetskim kriterijima naj-sličniji fonemu /z/; jednako tako glagoljsko /v/ stoji na mjestu grčkog /β/, ali ispred glagoljskog /v/ dolazi /b/, kojega u grčkom jeziku više nema, ali fonetski je /b/ veoma blisko grčkom /v/. Druga su slova spojena u azbuci po formalnoj sličnosti; po autoru ona se oslanjaju na fonološke kriterije: ѣ, ѡ, ѱ, ѳ, ѵ, ѿ, ѿ, ѿ – sva su konstruirana kao digrafi o + drugi dio znaka; i u dijalektu u kojem su živjeli stvaraoci slav. azbuke о, ѡ, ѱ i ѳ fonetski su slični. I /ě/ je konstruirano od trokuta glagoljskog /i/ + križić od /a/, to znači slično ćir. digrafu ѣ /ja/. Autor ističe da ćirilica i glagoljica točno izražavaju fonetski sustav slavenskih dijalekata u kojima su stvoreni i da se grafijska analiza dobro slaže s jezičnom. Dokazuje tezu da je glagoljica Ćirilovo pismo, a ćirilica je kasnija adaptacija glagoljice.

JOSEF HAHN, *Die Verse in den Novgoroder Hirmologionfragmenten (Tom I und II)* (423–451). Kada je slavenska crkva preuzela bizantsku tradiciju, preuzela je i liturgijsko pjevanje. Primjer najstarijeg slav. liturgijskog pjevanja novgorodski su fragmenti hirmologija. Izdao ih je Koschmieder. Autor uspoređuje grčki predložak

i slavenski prijevod i pokazuje da *Novgorodski fragmenti* nisu preuzeli samo formalne osobine crkvene poezije Bizanta, već i poetsko-tehnički oblik. Kao i u stihovima bizantske poezije, tako i u slavenskim prijevodima postoje tri vrste stiha: silabički, ritmički i akcenatski. Autor analizira devet pjesama s gledišta prijevoda, strukture stiha i akcenatske shematike. Konstatira da je loša kvaliteta prijevoda kao i to da su prevodioci morali uzimati u obzir faktor glazbene komponente (»pritisak melodije«). Ističe da staro slavensko crkveno pjevanje nije dovoljno istraženo.

JAHRGANG XIV (1969)

DMITRIJ TSCHIŽEWSKIJ, *Das neue altrussische Wörterbuch und die Forschungsaufgaben* (82–97). Godine 1969. objavljen je ogleđni svezak novog rječnika staroruskog jezika pod rukovodstvom R. I. Avanesova. Taj će rječnik zamijeniti »Materijale« Sreznjevskog. U ogleđnom svesku objavljeno je dvanaest članaka raznih autora, u kojima oni obrađuju materijal kartoteke rječnika staroruskog jezika. Čiževski pozdravlja pojavu novog rječnika, ali kritizira to što su zanemareni konkretni tekstovi kao i odnos prema bizantistici i drugim povijesnim rječnicima ostalih slavenskih jezika.

HELMUT HUMBACH, *Aksl. milosrѣdѣ, got. armahairts und lat. misericors* (351–353). Autor daje pregled dosadašnjih etimoloških interpretacija riječi *milosrѣdѣ* (Meilleta, Vasmera i Kluge) i priključuje se mišljenju Vasmera da je to kalk latinskog *miseriors*, koji je u stsl. došao preko staronjemačkog jezika. Nadalje diskutira značenje

riječi sa stajališta leksikologije i pokazuje, kako je kompozitum *milosrѣdъ* nasljedovao uzore u gotskom, latinskom i grčkom jeziku.

HEINZ WISSEMANN, *Die altkirchenslavischen Versionen der vierten Bitte des Väterunsers* (393–405). U stsl. tekstovima *Očenaš* je sačuvan samo na dva mjesta u Novom zavjetu, odakle je ušao u liturgiju: Mt 6,9–13 i (kraći) Lc 11,2–4. Autor citira ta mjesta iz grčkog originala i naglašava da mu je važno istražiti kako su prevodioci shvatili smisao teksta, jer značenje riječi *ἐπιούσιος* nije posve jasno. Zbog toga su prevodioci to mjesto različito i prevodili. Najčešće su prevodili s *hlěbъ našъ nasqštъnъzъ*, što znači da su *ἐπιούσιος* interpretirali kao *ἐπι-ούσ-ιος* i dosljedno kao kalk preveli *na-sqštъnъz* u značenju »vrlo važno, potrebno«. U tom značenju riječ postoji i u današnjim slav. jezicima (u ruskom, bugarskom i hrvatskom ili srpskom). Miklošič je u svom Rječniku uz stsl. riječ dao latinski ekvivalent *sufficiens*. U latinskoj su crkvi prevodili sa *quotidianus*; to bi značilo da se utjecaj Vulgate na staroslavenski u ovom slučaju isključuje.

JAHRGANG XV (1970)

ЮРИЙ К. БЕГУНОВ, *Обзор собранных древнерусских рукописей* (191–213), Jahrgang XVI / 1971/ (20–41). Autor daje povijest zbirki staroruskih rukopisnih i tiskanih knjiga u Permu i povijest njihovih istraživanja. Zatim opisuje pojedine zbirke, i to u Permskom oblasnom krajevodčeskom muzeju, Permskoj gosudarstvennoj biblioteci im. Gořkogo i Gosudarstvennom permskom arhivu. Sve je ruko-

pise i stare tiskane knjige podijelio u grupe (književne, liturgijske i povijesne) i ukratko ih opisao (signatura, datum, broj stranica, vanjština, pismo, sadržaj).

DMITRIJ TSCHIŽEWSKIJ, *Lese-früchte, III. Reihe II, Nr. 9–18* (271–297). U svom »Lese Früchte« Čiževski daje kratke članke, odnosno primjedbe na razna pitanja. Neke se primjedbe odnose i na staroslavenski. U br. 9 kritizira članak »Das kyrillische Alphabet« u »Enzyklopädie 2000«; u 10. i 11. razmatra probleme leksika staroruskog *Слова о полку Игореве*, i to izraz »кричат тѣлѣги« i »lebedi rospuščeni«, diskutira odnos prema leksemu »pustiti«, »raspustiti« ili »puditi«, »raspuditi«. Autor zaključuje da ga treba čitati »rospušeni« u značenju »labud poplašeni«. U 12. članku diskutira »Рѣчь философа« iz *Повести временных лет* i njezine jezične i sadržajne probleme. Tu je »Riječ« držao neki misionar knezu Vladimiru. Ona sadrži govor protiv židovske vjere; zbog toga Čiževski drži da ju je pisao teolog. U 13. članku predstavlja fototipsko izdanje staroruskog spomenika **МѢРИЛО ПРАВЕДНОЕ**, koje je državno-filozofsko djelo i savjetnik starim ruskim knezovima iz 14. st. Tekst je prijevod Diona iz Pruse, koji se zove Діонъ Златoustyj. Ostale se primjedbe bave drugim temama.

FRANZ MAYER, *Causa Methodii* (335–360). U studenom 870. bavarski je sud osudio Metodija zbog njegove aktivnosti u Moravskoj; otpustili su ga iz biskupije i poslali u manastir. Autor navodi i razmatra prilike bavarskog suda, političke i crkvenopolitičke razloge za osudu, među njima i prigovor bavarskog biskupa da je Metodije »pro-

valio« u njihovu oblast. Na kraju raspravlja o manastiru u kojem je bio Metodije i suprotstavlja se mišljenju raznih autora prema kojima je to bio Ellwangen ili Niederaltaich.

MARIJA WIDNÄS, *Ein unbekanntes Psalterfragment aus Västeras in Schweden* (388–395). U koricama starih knjiga često se nađu fragmenti starijih rukopisa. Tako se u Švedskoj našlo već nekoliko fragmenata starih slavenskih rukopisa. U Västerasu našla su se dva fragmenta starog ruskocrkvenoslavenskog psaltira. Autorica ih opisuje tako da daje pregled sadržaja po stranicama. Analizirajući jezik, dolazi do zaključka da tekst sadrži dosta rusizama (npr. *ž* za *žd* i pisanje samo *y* iza *k*, čuva se poluglas, ali se u slabom položaju gubi). Paleografske osobine pokazuju da je tekst iz Novgorodske škole 14. st. Tekst se fragmenta djelomično podudara s *Bolonjskim psaltinom*, a djelomično s *Pogodinskim*. Autorica ističe da ti fragmenti daju novi materijal za rekonstrukciju slavenskog pratećeg psaltira i za istraživanje starih redakcija psaltira uopće.

JAHRGANG XVIII (1973)

HELMUT W. SCHALLER, *Zur Frage der Bedeutungsgruppen der griechischen Lehnwörter im Alt-kirchenslavischen* (317–328). Autor najprije podsjeća na činjenicu da su slavenski prevodioci s grčkog na staroslavenski preuzeli niz grčkih leksema i navodi ih ukupno 136. Predlaže da se oni podijele ovako: tuđice s crkvenog i svjetovnog područja i tuđice koje ne pripadaju ni jednoj grupi; svaka se grupa dalje može podijeliti na apstraktne i konkretne, a još dalje

– na pojmove koji se odnose na crkveni život, teologiju itd. Schaller zatim raspravlja o tipovima grčkih kalkova. Posebice upozorava na to da u nekim slučajevima postoji paralelizam tuđica: kalk, npr. kod dublete *evangelie: blagovještenie* za grčki *εὐαγγέλιον*.

JAHRGANG XIX/XX (1975)

WILHELM LETTENBAUER, *Die Entstehungszeit der St. Emmeraner Glossen* (210–218). Emeranske su se glose našle u latinskom kodeksu iz konca 9. st. koji se danas čuva u Državnoj biblioteci u Münchenu (Cod. lat. Monac. 14008). Uparane su pisaljkom i latinskim pismom riječi: *isiku, komusdo, imeti i be poveleni*. L. smatra da potječu iz 9–10. st. Riječi *isiku komusdo, be poveleni* interpretira kao refleks *ęziku komuždo i bez povelēni*. Sadržajno autor vidi vezu tih glosa s pismom pape Ivana VIII (Industriae tuae), koje je Metodije 880. godine predao Svatopluku. Po jezičnim i paleografskim kriterijima glose datira u kraj 9. st., i u doba kada je Metodije još bio živ. Već u članku objavljenom u *Orientalia Christiana Periodica* 18 (246–269) autor je iznio svoje teze o Emeranskim glosama (v. prikaz u *Slovu* 13, 230–231). U ovom pak članku (u *Die Welt der Slaven*) pobija prigovore drugih istraživača i naglašava da se u svojoj interpretaciji oslanja osobito na latinsku filologiju i paleografiju srednjega vijeka.

JAHRGANG XXII (1977)

OLGA HORBATSCH, *Einige slavische Pilgerinschriften in der Hagia Sophia Kathedrale in Konstantinopel* (86–88). Autorica ukratko podsjeća

da je navedena katedrala u svojoj povijesti dugo bila pod turskom vlašću i da je nekoliko puta bila djelomično razrušena. Ipak sačuvali su se neki potpisi hodočasnika koji su se upisali na mnogim jezicima i pismima, među njima i slavenskim. Neki su potpisi pisani oblom glagoljicom, ali su čitljiva samo pojedina slova. Ima i ćirilskih, koji su najvjerojatnije s istočnoslavenskog područja (iz 13. i 14. st.), ali čitljivo je samo nekoliko kratkih odlomaka. Dalje bi istraživanje bilo zanimljivo.

JAHRGANG XXIV (1979)

ERNEST HAUSACK, *Zum Übersetzungsstil des Exarchen Johannes (121–171)*. Uz Konstantina Ćirila, J. Egzarh jedan je od najznačajnijih pisaca stsl. razdoblja. Među ostalim preveo je *Hexameron* ili *Šestodnev*. Za njegove stilske karakteristike zanimljivo je istaknuti da brojne grčke izraze prevodi dubletama. Autor najprije objašnjava teorijske osnove prijevoda u srednjem vijeku i pokazuje da postoji doslovan prijevod i slobodan prijevod. Ukratko izlaže problem prijevoda sa

stajališta obavijesne teorije i pokazuje kako se u srednjem vijeku prevodilo; prevodioci u svojim prekodiranjima nisu uzeli »smisao« riječi kao osnovu, nego prevedenu invarijantu, koja se kod polisemantičkih riječi dosta razlikuje od »smislaone invarijante«; svaki je prijevod primjer prekodiranja, tj. kodiranje i enkodiranje s obzirom na kontekst u kojem se ostvaruje značenje polisemantičkih riječi. Npr. grčki signifikant [δύναμις] može se u grčkom izvornom jeziku ostvariti u značenju [sila] i [razum], zavisno o kontekstu; na taj način za grčko δύναμις u slavenskim tekstovima dolazi prijevod »sila« i »razum«; osnovno značenje riječi [εὐσεβεια] po etimologiji jest dobro-čystije, ali u kontekstu se realizira kao [věra]. J. Egzarh u svojim djelima upotrebljava obje varijante, to znači da grčki [εὐσεβεια] prevodi s dobročystije i věra. Te dublete kod Egzarha reprezentiraju izraz i sadržaj jezičnog znaka. Prevođenje dubletama najkarakterističnija je, dakle, oznaka stila J. Egzarha. Autor navodi više od dvjesto primjera za taj tip prijevoda koji se nalaze u Egzarhovim djelima *Hexameron* i *Ekthesis*.

Günther Tutschke

S L A V I A XLIX (1980)

U prvom svesku Slavije 49 (dvo-broj) objavljeni su referati G. A. Bogatove, D. Buttler, A. Gudavičjusa i E. Perniške sa IV. radnog zasjedanja leksikološko-leksikografske komisije pri Međunarodnom komitetu slavista, održanog 16–19. 5. 1979. g. u Liblicama. (O njemu donosi informaciju *Slavia* 48, 1979, 425–429.) Drugi

referati s ovog zasjedanja objavljeni su u časopisima *Slovo* a *slovesnost*, *Listy filologické* i *Slavica slovaca*.

Г. А. БОГАТОВА, *Эволюция внеязыковых связей слова и историческая лексикография. (Номинационная часть словарной статьи)* (1–5), ističe važnost uočavanja izvan-

SLOVO

31

ČASOPIS STAROSLAVENSKOG ZAVODA U ZAGREBU

ZAGREB 1981.

S L O V O

**ČASOPIS STAROSLAVENSKOG ZAVODA
»SVETOZAR RITIG«
Instituta za filologiju i folkloristiku, p.o. Zagreb**

Izlazi jedanput godišnje

UREDNIŠTVO: 41000 ZAGREB, DEMETROVA 11

BROJ: 31

**Urednički odbor:
ANICA NAZOR, MARIJA PANTELIĆ,
JOSIP TANDARIĆ**

**Glavni urednik:
ANICA NAZOR**

**Odgovorni urednik:
BISERKA GRABAR**

**Tehnički urednik:
JOSIP MILIĆ**

Lektor tekstova na hrvatskom jeziku:

ZRINKA VUKOVIĆ

**Korektori:
JASNA VINCE, ANICA VLAŠIĆ-ANIĆ**

**Ovaj broj časopisa »Slovo« izlazi uz financijsku pomoć Republičke zajednice za znanstveni rad
SR Hrvatske, SIZ-VII.**

Tisak: Štamparski zavod »Ognjen Prica«, Zagreb, 1982.